

**การจัดการทรัพยากรร่วมของท้องถิ่น : กรณีศึกษา
ป่าภูตะเกา ตำบลลุดยม อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ
Managing Local Common-Pool Resources: A Case
Study of Phu Taphao Forest in Kut Yom Subdistrict,
Phu Khiao District, Chaiyaphum Province**

เกศินี แนวโலை^{1*} และ กฤษวรรณ โล่ห์วีชรินทร์¹

Kesinee Naeo-olo^{1*} and Grichawat Lowacharin¹

Received: 29 June 2018

Revised: 31 August 2018

Accepted: 6 September 2018

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากลไกการบริหารจัดการ และสภาพการใช้ประโยชน์จากป่าภูตะเกาในปัจจุบัน ศึกษาสภาพปัญหาปัจจุบัน และเพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการป่า ตามแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยแบบกรณีศึกษาแบบกรณีเดียว กลุ่มตัวอย่างมีทั้งหมด 15 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มบุคลากรสำนักงานป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลลุดยม และกลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า และอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ในเขตตำบลลุดยม เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อหาแก่นเรื่อง

¹ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
จังหวัด ขอนแก่น 40002

¹ The Master of Public Administration program, College of Local Administration, Khon Kaen University,
Khon Kaen Province 40002

* Corresponding author e-mail: kuangkesinee@gmail.com

ผลการศึกษาพบว่า ในปัจจุบัน ป่าภูตะเภาได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานราชการ และกลุ่มบุคคลที่คอยกำกับ ดูแล สอดส่องป่าภูตะเภา ร่วมกันรักษา ทรัพยากรธรรมชาติป่าภูตะเภาเป็นประจำทุกปี ทำให้ป่าฟื้นตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่วนการใช้ ประโยชน์จากป่าภูตะเภา มีการกำหนดสิทธิไม่ให้นักคนภายนอกเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าภูตะเภา โดยให้สิทธิใช้ประโยชน์เฉพาะประชาชนที่มีพื้นที่รอบป่าภูตะเภา และพื้นที่ใกล้เคียง ปัญหาโดย ส่วนใหญ่ของป่าภูตะเภา คือ การเผาป่า ถึงแม้ว่าจะมีกฎกติกาในการกำหนดโทษวางไว้อย่างชัดเจน แต่ก็ยังพบการลักลอบเผาป่าอย่างต่อเนื่อง สำหรับแนวทางในการบริหารจัดการป่าชุมชนภูตะเภา ควรมีการอบรมให้ความรู้เป็นประจำทุกปี การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าให้กับนักเรียน การสร้างกลุ่มเครือข่ายออนไลน์ เพื่อความสะดวกในการติดต่อประสานงาน มีการตั้งด่านตรวจ การขึ้นไปสำรวจป่าเป็นประจำทุกเดือน และการรณรงค์เรื่องเผาป่า

คำสำคัญ: การจัดการปกครองท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล ป่าชุมชนภูตะเภา
การจัดการทรัพยากรร่วมของท้องถิ่น

Abstract

The purposes of this study were to study the utilization and management of and problems found in the Phu Taphao community forest in Chaiyaphum Province, and to propose solutions to the problems based on the concept of common-pool resources management. The study employed a single holistic case study design as well as semi-structured interview and in-depth interviews. There was a total of 15 key informants, which were classified into three groups: Phu Khiao Royal Forest Department personnel, Kut Yom Subdistrict Administrative Organization personnel, and a group of subdistrict headman, village headmen, and Civil Forest Protection Volunteers and Civil Protection volunteers. Data were analyzed via thematic analysis.

The study found that the right to utilize the forest is exclusively given to local residents who live near and in the neighboring areas of the forest. The major problem is forest fire, and even though there are well established rules, illegal forest burning is still commonplace. For better management of the forest, the local agencies, civil society and stakeholders should set up an annual training program, educate students to have a conscious mind to take care of the forest, and create an online network for efficient

communication and coordination. They should also set up checkpoints on a regular basis, monthly surveys, and forest fire prevention campaigns.

Keywords: local governance, subdistrict administration organization, community forest, local common-pool resource management

บทนำ

ในสถานการณ์ปัจจุบัน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของโลกตกอยู่ในภาวะคุกคาม อันเนื่องมาจากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก (climate change) การจัดการสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือทรัพยากรร่วมทั้งหลาย จึงเป็นประเด็นสำคัญในเชิงการจัดการ และเชิงนโยบายของรัฐบาลระดับชาติ และระดับท้องถิ่นทั่วโลก บ่อยครั้งเราพบว่า วิธีการบริหารตามกลไกราชการ หรือการจัดการตามกลไกตลาด มักไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อทรัพยากรร่วม อันเนื่องมาจากคุณสมบัติของทรัพยากรร่วมเหล่านั้น (Ostrom, 1990)

ทรัพยากรร่วม (common-pool resources) เป็นระบบทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยมีการกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ในการกีดกันให้ผู้คนเข้าไปใช้ประโยชน์ ทรัพยากรร่วมเป็นสินค้าทางเศรษฐศาสตร์ มีลักษณะเหมือนสินค้าเอกชน และสินค้าสาธารณะ มีลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ คือ ไม่สามารถกีดกันได้ (non-excludable) และจำเป็นต้องมีการแข่งขัน เพื่อให้ได้มาซึ่งการบริโภค (rivalrous) ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาในการจัดการ อันเนื่องมาจากมีผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมนั้นจนสาบสูญไป บทความของ Garrett Hardin ในปี 1968 ได้นำเสนอตัวอย่างของแนวคิดที่เรียกว่า “โศกนาฏกรรมของทรัพยากรร่วม” (tragedy of the commons) ว่า ถ้ามีทุ่งหญ้าแห่งหนึ่งเป็นของชุมชน และเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามาใช้เลี้ยงสัตว์อย่างไม่จำกัด ก่อนที่เวลาจะผ่านไป คนเลี้ยงสัตว์ทุกคนต่างรู้ว่าทุ่งหญ้าจะต้องเสื่อมโทรมลง และจะต้องได้รับผลกระทบกันอย่างแน่นอน ดังนั้นสิ่งที่คนเลี้ยงสัตว์ควรจะทำ คือ รีบนำสัตว์ของตนเองเข้ามากินหญ้าให้ได้มากที่สุดก่อนที่ทุ่งหญ้าจะเสื่อมโทรม และทำที่สุดทุ่งหญ้าก็เสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว หรืออาจจะล่มสลายไปเลย เพราะทุ่งหญ้าถูกใช้ประโยชน์เกินกว่าที่จะสามารถฟื้นฟูตัวเองได้ (ชล บุญนาค, 2555)

จากความล้มเหลวของการจัดการทรัพยากรร่วม ดังตัวอย่างข้างต้น ได้มีนักเศรษฐศาสตร์การเมือง คือ Elinor Ostrom (1990) ผู้ได้รับรางวัลโนเบล สาขาเศรษฐศาสตร์ ได้เสนอทางเลือกของการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมอย่างไรให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ทางเลือกนั้นไม่ได้จำกัดเฉพาะภาครัฐ หรือภาคเอกชน มาเป็นผู้บริหารจัดการเพียงหน่วยงานเดียว แต่เป็นการบริหารจัดการโดยชุมชน คือ ถ้าชุมชนซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากรให้

ความสำคัญกับการปฏิบัติตามกฎหมายโดยสมัครใจ และกฎหมายมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมก็มีโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จได้มาก และ Ostrom ก็ได้เสนอหลักการออกแบบกติกา เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรให้ดำรงอยู่ยืนยาว ว่าต้องมีการระบุขอบเขตไว้อย่างชัดเจน เกี่ยวกับผู้ใช้ และทรัพยากร ว่าใครคือผู้มีสิทธิ และไม่มีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร กฎกติกา และการบำรุงรักษาจะต้องมีความสอดคล้องกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่และระบบที่ใหญ่กว่า คนที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทรัพยากรจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และปรับปรุงกฎกติกา รัฐบาลจะต้องรับรู้ในกฎกติกานั้นด้วย ต้องมีการสอดส่องกำกับดูแลการใช้ทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอ หากมีผู้กระทำความผิดละเมิดกฎจะต้องถูกลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป และโทษจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นหากกระทำความผิดซ้ำซาก และจะต้องมีกลไกในการจัดการความขัดแย้งที่ทำได้ง่าย และต้นทุนต่ำ (ชล บุญมาศ, 2555)

ป่าภูตะเกา จังหวัดชัยภูมิ เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าภูตะเกา ซึ่งได้ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2505 มีเนื้อที่โดยประมาณ 16,691 – 2 – 8 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลกุดยม ตำบลโหล ตำบลบ้านเพชร อำเภอภูเขียว และตำบลสามสวน อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ ในอดีตป่าภูตะเกามีความอุดมสมบูรณ์มาก มีไม้ที่สำคัญอยู่หลายชนิดประกอบด้วย ไม้ตะเคียน ไม้มะค่า ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ซาง และไม้รวก (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 79 ตอนที่ 97) เนื่องจากเมื่อปี พ.ศ. 2517 ประชาชนได้เข้าไปบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า เพื่อนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก มีการครอบครองพื้นที่ ถากถางป่าเพื่อทำไร่ เช่น ปลูกกล้วย และปลูกพืชผักผลไม้อื่น ๆ ทำให้ป่ามีสภาพเสื่อมโทรมมาก ในปี พ.ศ. 2537 ชุมชนทั้ง 4 ตำบลได้เห็นความสำคัญของป่าภูตะเกา เนื่องจากมีการตัดไม้อย่างต่อเนื่อง และมีนายทุนจ้างให้ชาวบ้านตัดไม้ไผ่รวกขายเป็นจำนวนมาก ผู้นำชุมชนทั้ง 4 ตำบล ร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ จังหวัดชัยภูมิ ร่วมกันเผ้าระวังการตัดไม้ทำลายป่า แต่กำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ และได้รับการต่อต้านจากชาวบ้าน และในปี พ.ศ. 2539 ได้มีการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 4 แห่ง จึงได้นำปัญหานี้ เข้ามาพิจารณาในสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผลให้องค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 4 แห่ง ได้สนับสนุนงบประมาณ และบุคลากรในการดำเนินการป้องกันรักษาป่าภูตะเกา และกิจกรรมเสริมอื่น ๆ เช่น การปลูกป่า ปลูกหญ้าแฝก เป็นต้น

ในปัจจุบันถึงแม้ว่าจะมีการดูแลรักษาป่าจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 4 ตำบล
สำนักงานป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รสทป. อปพร. อยู่ย่น แต่ก็พบว่ายังมี
ปัญหาการบุกรุกป่า ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และเผาป่าอยู่เรื่อย ๆ จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น
ที่มีการบุกรุกป่า ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และเผาป่าอยู่ย่น ยังไม่สามารถหาผู้กระทำความผิด
มาลงโทษได้ ปัญหาที่ตามมา คือ ทำให้ป่าเสื่อมโทรม ซึ่งมีผลกระทบต่อประชาชน และ
สิ่งแวดล้อมโดยตรง เช่น เกิดภัยพิบัติธรรมชาติ ไม่มีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม
ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพการใช้ประโยชน์ และสภาพปัญหาปัจจุบันของ
ป่าภูตะเภา ศึกษากลไกการบริหารจัดการป่าภูตะเภาในปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการบริหาร
จัดการป่าภูตะเภา ตามแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมของ Elinor Ostrom เพื่อให้ป่าภูตะเภา
คงความอุดมสมบูรณ์ และยั่งยืนตลอดไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการใช้ประโยชน์ และกลไกการบริหารจัดการป่าภูตะเภาในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาปัจจุบันของป่าภูตะเภา
3. เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารจัดการป่าภูตะเภา ตามแนวคิดการจัดการ
ทรัพยากรร่วม ของ Elinor Ostrom มาเป็นแนวทางในการศึกษา

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หลักการในการบริหารจัดการทรัพยากรของ Ostrom

การบริหารจัดการทรัพยากรให้ดำรงอยู่ได้ยืนยาวของ Elinor Ostrom มีหลักการ
ทั้งหมด 8 ประการ (Ostrom, 1990; ชล บุนนาค, 2555) ได้แก่

- 1) ต้องมีการระบุขอบเขตเกี่ยวกับผู้ใช้ และขอบเขตของทรัพยากรไว้อย่างชัดเจน
- 2) ต้องมีความสอดคล้องกันระหว่างกติกาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร
เงื่อนไขทางสังคม และสิ่งแวดล้อม
- 3) คนส่วนใหญ่ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการทรัพยากรจะต้องมีสิทธิ์ใน
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และปรับปรุงกฎกติกา
- 4) ต้องมีการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพโดยคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการใช้
ทรัพยากรนั้น ๆ
- 5) การลงโทษต้องเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป

6) ต้องมีกลไกในการจัดการความขัดแย้งที่มีต้นทุนต่ำ และเข้าถึงได้ง่ายทั้งกลไกระหว่างผู้ใช้กันเอง

7) รัฐบาลรับรู้และให้สิทธิ์แก่ผู้ใช้ทรัพยากรในการวางกติกากาการใช้ และจัดการทรัพยากร

8) กติกาและการจัดการทรัพยากรต้องเชื่อมโยง และสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า Elinor Ostrom พบว่าการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จนั้นมีลักษณะตรงกับหลักการข้างต้นทุกข้อ ส่วนชุมชนที่ล้มสลายมักจะมีลักษณะสอดคล้องกับหลักการเพียง 1-2 ข้อเท่านั้น โดยชุมชนที่ล้มเหลวมักจะขาดกลไกการจัดการความขัดแย้งไม่ได้รับการยอมรับจากภาครัฐ และไม่ได้เชื่อมโยงกับระบบนิเวศสังคมที่ใหญ่กว่า นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนสามารถมาตกลงออกแบบกฎกติการ่วมกันได้ตั้งแต่ต้น (ชล บุณนาศ, 2555)

2. การใช้ประโยชน์จากป่า

มนุษย์ใช้ประโยชน์จากป่ามากมาย อาทิเช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย ยา ไม้ฟืน และไม้ใช้สอย คนในท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องดูแลรักษาป่าไม้ของตนเอาไว้ เพื่อใช้ประโยชน์เพราะไม่ได้ใช้เฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น แต่ยังเก็บไปเพื่อขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกด้วย แต่จะราบรื่นและยาวนานเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของชุมชนเป็นสำคัญ ชุมชนล้มสลายป่าก็หมด ป่าหมดชุมชนก็ล้มสลายความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างป่ากับชุมชนจึงเป็นที่รับรู้กันมานาน เพื่อเป็นการสร้างกลไกการบริหารจัดการป่าที่เหมาะสม จึงต้องมีการพัฒนาองค์กรชุมชน สร้างแผนการจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเอง (เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์, 2540) อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน ป่ามีผลต่อความอยู่รอดของชุมชนมาเนิ่นนาน และไม่สามารถแยกจากกันได้ ชุมชนพื้นเมือง และชุมชนท้องถิ่นส่วนมากมีวัฒนธรรม และวิถีปฏิบัติในการดูแลรักษาป่า เช่น ความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า รักษาต้นน้ำ มีการรักษาความสมบูรณ์ของป่าโดยพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น (สมหญิง สุนทรวงษ์, 2557)

3. สภาพปัญหาของป่า

ป่าไม้ของโลก โดยเฉพาะป่าเขตร้อนกำลังถูกทำลายลงไปอย่างรวดเร็ว และส่วนใหญ่อยู่ในเขตประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา เพราะป่าไม้ตกอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคนกลุ่มเดียว การเข้าไปจึงถูกมองว่าเป็นเพียงแหล่งผลิตไม้ซุงที่ควรถูกตัด เพื่อขายหารายได้เข้าประเทศ จึงส่งผลสู่การทำไม้ เพื่อส่งออกเป็นรายได้หลักของประเทศ พื้นที่ป่าจึง

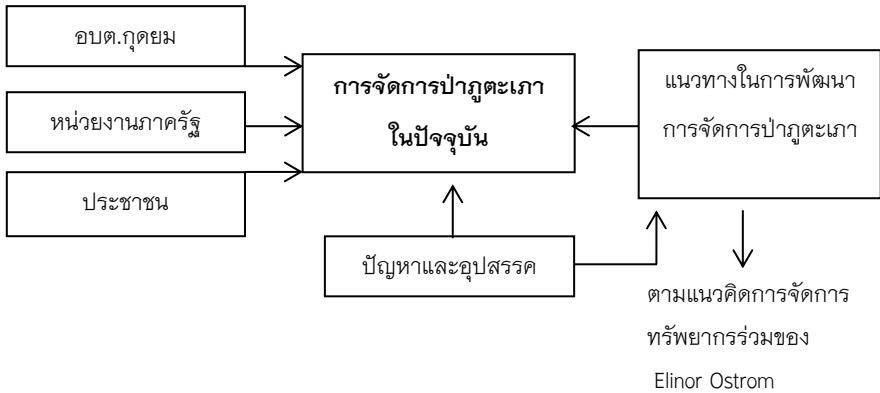
หมดไปอย่างรวดเร็ว และผลพวงของการจัดการป่า ซึ่งไม่ได้เกิดจากคนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะผู้คนในชนบทที่อยู่ใกล้ป่า หรือในป่า ส่วนใหญ่แล้วรัฐจะถือว่าป่า และทรัพยากรอื่น ๆ จากป่าเป็นของรัฐ ประชาชนแต่ต้องไม่ได้ ประชาชนจึงมักตกอยู่ในสภาพของผู้ถูกรุกป่าบ้าง ผู้ลักลอบตัดฟันไม้บ้าง ทั้ง ๆ ที่ชีวิตของพวกเขาต้องพึ่งพาอาศัยป่ามาโดยตลอด แต่ก็ต้องตกอยู่ในสภาพของผู้กระทำผิดกฎหมายของรัฐการจัดการป่าโดยให้รัฐเป็นผู้ดูแล (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2534)

4. ระบบการบริหารจัดการ

การจัดการป่าไม่ใช่เป็นเพียงแค่การอนุรักษ์ หรือการกันเขตพื้นที่ไม่ให้เข้าไปใช้ประโยชน์ แต่เป็นวิธีที่ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้คุ้มค่า และเกิดความยั่งยืนได้ในอนาคต การจัดการป่าอนุรักษ์ที่ดีของคณูไทปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตไปตามยุคสมัย เนื่องจากพื้นที่ชุมชนลดลง การใช้ประโยชน์จากป่าถูกจำกัด ความเชื่อบางส่วนหายไปกับความเจริญที่เข้ามาแทนที่ คณูไทเปลี่ยนแปลงตนเองจากเคย เป็นผู้ควบคุมทรัพยากรมาเป็นผู้ถูกทรัพยากรกำหนดบทบาทการใช้ประโยชน์ (สุภาวดี มีสิทธิ และคณะ, 2552) การอนุรักษ์ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะภาครัฐ หรือองค์กรภาคเอกชนเท่านั้น เพราะปัจจุบันท้องถิ่น หรือชุมชนเริ่มเข้ามามีบทบาท และเห็นความสำคัญของป่าไม้ เช่น ป่าชุมชนบ้านท่ามะนาว ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง การอนุรักษ์ป่าห้วยขาแข้งได้ดำเนินการอย่างเข้มงวด และอย่างจริงจัง วิถีของคนในชุมชนที่เคยพึ่งพิงการเข้าไปเก็บหาของป่ามาเลี้ยงชีวิต และครอบครัวต้องเปลี่ยนไป ทำให้ในปัจจุบันป่าชุมชนบ้านท่ามะนาวมีความอุดมสมบูรณ์ในระดับที่ไม่แตกต่างไปจากป่าอนุรักษ์ (สำรวจ บุญล้น, 2553)

จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นโดยส่วนใหญ่ จะสนับสนุนให้ชุมชนร่วมมือกันในการบริหารจัดการป่าเอง เพราะชุมชนเป็นผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่า และอยู่ใกล้ชิดป่ามากที่สุด พึ่งพาอาศัยป่ามาตั้งแต่อดีต มีวัฒนธรรมประเพณีและวิถีในการดูแลรักษาป่าเอง แต่ถ้าให้รัฐควบคุมดูแลก็จะกีดกันชาวบ้านไม่ให้เข้าไปบุกรุกทำลายป่า ทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน และหน่วยงานของรัฐ ดังนั้น เพื่อให้ป่าอยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป ควรจะส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความตระหนักในการดูแลรักษาป่าให้คุ้มค่า และมีความยั่งยืนในอนาคต

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบกรณีศึกษาแบบกรณีเดียว (holistic single case study design) โดยถือว่าป่าภูตะเภ่า ตำบลกุศยม อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ เป็นอาณาเขตของการศึกษา (bounded system)

การศึกษาค้นคว้านี้ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม ของ Elinor Ostrom เพื่อเป็นการศึกษาค้นคว้าเบื้องต้น ที่จะให้ได้มาซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องและนำไปสู่การวิจัยที่มีขอบเขตของการวิจัยกว้างขวางมากขึ้น

2. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยมีชุดคำถามจำนวน 3 ชุด ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมของ Elinor Ostrom ประกอบกับการกำหนดทวนวรรณกรรม ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคำถามในการสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นหัวข้อสนทนาที่กว้าง หรือเป็นคำถามปลายเปิด ที่ใช้เป็นแนวทางสำหรับการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ ผู้สัมภาษณ์ยังสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น สีหน้า ท่าทาง แววตา น้ำเสียง และความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์ ในขณะที่สัมภาษณ์ด้วย ซึ่งล้วนแต่เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาไม่เท่ากัน โดยทั่วไปจะใช้เวลาประมาณ 15 – 30 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลหลักต้องการถ่ายทอดให้กับผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- 1) กลุ่มบุคลากรของสำนักงานป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 2 คน
- 2) กลุ่มบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดยม จำนวน 3 คน ได้แก่ นายก้องเกียรติการบริหารส่วนตำบลกุดยม ปลัด และเจ้าพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- 3) กลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) และอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ในเขตตำบลกุดยม จำนวน 10 คน

ผลการวิจัย

1. การบริหารจัดการป่าชุมชนภูตะเภาในปัจจุบัน

1.1 การใช้ประโยชน์

ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าภูตะเภา เพื่อเป็นแหล่งอาหาร เช่น หน่อไม้ เห็ดชนิดต่าง ๆ ผักหวานป่า ผักสาบ บุกป่า (อีรอกเขา) ผักตบหมับ ดอกกระเจียว ไข่มดแดง ไข่จ๊กจั่น เป็นต้น นอกจากนี้จะเป็นอาหารของคนในชุมชนแล้ว ยังเป็นสินค้าที่สามารถจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชนอีกด้วย ไม้ไผ่ก็สามารถนำมาทำเครื่องจักสานได้ เช่น สุ่มไก่ กระจิบข้าวเหนียว โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น ใช้ประโยชน์ในการเก็บฟืน โดยชาวบ้านจะตัดเฉพาะไม้ที่ตายแล้วมาใช้ในการทำฟืน หรือเผาถ่าน เป็นแหล่งสมุนไพรนานาชนิด เช่น หนอนตายยาก รากสามสิบ หมอยสาวแก่ เป็นต้น และพื้นที่ป่าภูตะเภายังใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ได้ เช่น วัว เนื่องจากในช่วงฤดูทำการเกษตรไม่มีพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ ประชาชนก็จะขึ้นไปเลี้ยงวัวบนป่าภูตะเภา

1.2 กฎกติกา

หมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดเขตป่าภูตะเภา ได้มีการประชุมประชาคมร่วมกัน โดยมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลกุดยม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) เข้าร่วมประชุม เพื่อเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำในการวางกฎกติกาด้วย กฎกติกาของป่าภูตะเภา มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ เพราะประชาชนเป็นผู้กำหนดกติกาเอง แต่มีการนำกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้มาเป็นแนวทางในการออกกฎกติกาป่าภูตะเภา คือ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 กฎกติกาป่าชุมชนภูตะเภา สรุปรายละเอียดดังนี้ ห้ามมิให้ผู้ใดเผาถ่าน ห้ามลักลอบตัดไม้ ล่าไม้ไฟ หรือบุกรุกยึดถือครอบครอง เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว หรือทำการค้า ห้ามมิให้ผู้ใดนำสัตว์เลี้ยงมาล้อมคอกในเขตป่าชุมชน หรือทำการขนถ่ายเพื่อยึดถือครอบครองเป็นที่อาศัย หรือพักสัตว์เลี้ยง ห้ามบุคคลภายนอกเขตป่าชุมชนเข้ามาหา

เก็บของป่า ห้ามนำเครื่องมือตัดไม้ทำลายป่า และเครื่องมือล่าสัตว์เข้าไปในเขตป่าชุมชน โดยเด็ดขาด ผู้ได้ผ่าผืนหรือไม้ปฏิบัติตาม ข้อ 1, 4, 5 และ 6 แห่งข้อบังคับนี้ ต้องระวางโทษปรับ ตั้งแต่ 500 – 1,000 บาท หรือจำคุกไม่เกินหกเดือน ตามกฎหมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทพิจารณาของ คณะกรรมการป่าชุมชน และฝ่าฝืนตาม ข้อ 2, 3 แห่งข้อบังคับนี้ ต้องระวางโทษปรับ ตั้งแต่ 2,000 – 10,000 บาท หรือจำคุกไม่เกินหกเดือน ตามกฎหมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทพิจารณาของคณะกรรมการ ป่าชุมชน แต่ข้อยกเว้นในการใช้สอยไม้ คือ ราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ บุรณะ ซ่อมแซมสาธารณประโยชน์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทพิจารณาของคณะกรรมการป่าชุมชน

1.3 การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

ป่าภูตะเกาได้รับความความการกำกับ ดูแล สอดส่องจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ องค์การบริหารส่วนตำบลภูคยอม อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ราษฎร อาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) คณะกรรมการป่าชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประชาชน ชาวตำบลภูคยอม ร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติของป่าภูตะเกาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ป่า ที่เคยเสื่อมโทรม พื้นตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง และองค์การบริหารส่วนตำบลภูคยอม ได้จัดทำ โครงการต่าง ๆ ที่เป็นการอนุรักษ์ป่าภูตะเกา เช่น โครงการอนุรักษ์ภูตะเกา โครงการปลูกป่า เฉลิมพระเกียรติ โครงการปลูกหญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการสร้างฝายชะลอน้ำ โครงการเฝ้าระวังและป้องกันการบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ (ปิดป่าภูตะเกา) เป็นต้น

1.4 ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน

ประเพณีสงฆ์น้ำพระภู หรือเอานบุญญ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ท่ามา ตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งจะจัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์ หรือหลังเทศกาลสงกรานต์ โดยมี พระสงฆ์เป็นผู้นำในการเดินทางขึ้นไปสงฆ์น้ำพระภู ร่วมกับผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชนใน แต่ละหมู่บ้าน ขึ้นไปสงฆ์น้ำ เพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนป่าภูตะเกา ซึ่งจัดไว้เป็นจุดต่าง ๆ บนป่าภูตะเกา มีการร้องรำทำเพลง และนำต้นไม้ขึ้นไปปลูก เพื่อทดแทนต้นไม้ที่ตายไป การจัด ประเพณีสงฆ์น้ำพระภูขึ้นนี้ โดยมีความเชื่อว่า เมื่อขึ้นไปสงฆ์น้ำพระภูแล้วฝนจะตกตามฤดูกาล

2. สภาพปัญหาปัจจุบันของป่าภูตะเกา

จากการดำเนินการสัมภาษณ์ทั้ง 3 กลุ่ม พบว่าปัญหาของป่าภูตะเกา มี 2 ประการ คือ ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ และปัญหาที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ ดังนี้

2.1 ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ

ในช่วงฤดูฝน ถ้ามีฝนตกหนัก ลมกระโชกแรง ก็จะทำให้ป่าเกิดความเสียหาย หน้าผาถล่ม ดินพัง และในช่วงฤดูแล้ง สภาพอากาศแห้งแล้งทำให้ต้นไม้ล้มตาย

2.2 ปัญหาที่เกิดจากฝีมือมนุษย์

การจุดไฟเผาป่า เพื่อหาของป่า เพื่อกระตุ้นผักแตงกยอด การจุดไฟบนป่า ภูเขาแล้วไม่ดับ หรือการจุดไฟเผาไร่แล้วกันไฟไม่อยู่ ทำให้ไฟลามขึ้นป่าภูเขา และยังพบการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ไม่ว่าจะเป็นไม้ป่าสงวนหรือไม้อื่น ๆ

3. แนวทางการแก้ไขปัญหของป่าภูเขา

จากการสัมภาษณ์ทั้ง 3 กลุ่มได้เสนอแนวทางการบริหารจัดการป่าภูเขาในหลาย ๆ เรื่อง เช่น กลุ่มเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลกุดดง ก1 จะกล่าวถึงปัญหาการเผาป่า มีการประชาสัมพันธ์เรื่องการเผาป่า ส่วนกลุ่มเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ ก2 จะพูดถึงเรื่องการอบรมให้ความรู้เป็นประจำทุกปี การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าให้กับนักเรียน การสร้างกลุ่มเครือข่าย เช่น กลุ่มไลน์ กลุ่มเฟซบุ๊ก เพื่อความสะดวกในการติดต่อประสานงานระหว่างส่วนราชการ และกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมในการกำกับดูแลรักษาป่าภูเขา ส่วนกลุ่มบุคคล ก3 จะกล่าวถึงการตั้งด่านตรวจ และขึ้นไปสำรวจป่าเป็นประจำทุกเดือน แต่โดยส่วนใหญ่แล้วปัญหา หรือแนวทางการแก้ไขปัญหของป่าภูเขาทั้ง 3 กลุ่มจะกล่าวถึง การรณรงค์เรื่องการเผาป่า เพราะการเผาป่าเป็นปัญหาหลักของป่าภูเขา เกิดจากฝีมือมนุษย์ เผาเพียงเพื่อต้องการให้ผักแตงกยอด เก็บหาของป่า ล่าสัตว์ หุงหาอาหาร และการเผาไร่แล้วกันไฟไม่อยู่

สรุปและอภิปรายผล

1. สภาพการใช้ประโยชน์และกลไกการบริหารจัดการป่าภูเขาในปัจจุบัน

1.1 การใช้ประโยชน์

ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าภูเขา เพื่อเป็นแหล่งอาหาร เช่น หน่อไม้ เห็ดชนิดต่าง ๆ ผักหวานป่า ผักสาบ บุกป่า (อีรอกเขา) ผักตบหมับ ดอกกระเจียว ไช้ผดแดง ไช้จ๊กจั่น เป็นต้น นอกจากจะเป็นอาหารของคนในชุมชนแล้ว ยังเป็นสินค้าที่สามารถจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชนอีกด้วย ไม้ไผ่ก็สามารถนำมาทำเครื่องจักสานได้ เช่น สุ่มไก่ กระติบข้าวเหนียว ติ้ะ แก้วอี เป็นต้น ใช้ประโยชน์ในการเก็บฟืน โดยชาวบ้านจะตัดเฉพาะไม้ที่ตายแล้วมาใช้ในการทำฟืน หรือเผาถ่าน เป็นแหล่งสมุนไพรนานาชนิด เช่น หนอนตยาซาก

รากสามสิบ หมอยสาวแก่ เป็นต้น และพื้นที่ป่าชุมชนภูตะเกายังใช้เป็นแหล่งสัตว์ได้อีกด้วย เช่น วัว เนื่องจากช่วงฤดูทำการเกษตรไม่มีพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ ประชาชนก็จะขึ้นไปเลี้ยงวัวบนป่าภูตะเกา

1.2 กลไกการบริหารจัดการ

วิธีการบริหารจัดการป่าภูตะเกา ตำบลกุดตุ้ม อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ให้ประชาชนที่อยู่รอบป่าภูตะเกา ดูแลรักษาป่าร่วมกัน โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อดูแลสอดส่องป่าภูตะเกา มีการตั้งกฎกติกาเกี่ยวกับป่าชุมชนร่วมกัน ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดตุ้ม และสำนักงานป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ มีวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ในการดูแลรักษาป่าตามวิถีของชาวบ้าน ซึ่งมีความแตกต่างกับงานวิจัยของ สุภาวดี มีสิทธิ์ และคณะ (2552) ที่ได้ศึกษารูปแบบการจัดการป่าภูบักดีของชาวภูไท บ้านโนนสูง ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ งานวิจัยนั้นให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาควบคุมดูแลบริหารจัดการป่าเอง กีดกันไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า ทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน และหน่วยงานของรัฐ ในการอนุรักษ์ป่าภูตะเกาในปัจจุบัน จะมีการปลูกต้นไม้เป็นประจำทุกปี มีการวางกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน มีการวางมาตรการในการป้องกันไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง เช่นเดียวกับงานวิจัยของ สාරวม บุญล้น (2553) ซึ่งได้ศึกษาป่าชุมชนบ้านท่ามะนาว ซึ่งมีแนวเขตพื้นที่ติดต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ชุมชนบ้านท่ามะนาวจะมีการนำต้นไม้ไปปลูกเสริมพร้อมไปกับการตั้งกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน และมีการวางมาตรการป้องกันไฟป่าในช่วงฤดูแล้งอย่างจริงจัง จะแตกต่างกันที่การใช้ประโยชน์จากป่า ป่าชุมชนบ้านท่ามะนาวจะหาวิธีการลดการพึ่งพิงป่านุรักษ์จะเข้มงวด และจริงจังในการใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้านมากกว่าป่าภูตะเกา ซึ่งป่าภูตะเกาจะเน้นให้ชุมชนที่มีพื้นที่รอบป่าภูตะเกาเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากป่า และเป็นผู้ดูแลรักษาป่าเอง ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐ

2. สภาพปัญหาของป่าภูตะเกาในปัจจุบัน

ปัญญาของป่าภูตะเกา มี 2 ประการ คือ ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ในช่วงฤดูฝน ถ้ามีฝนตกหนัก ลมกรรโชกแรง ก็จะทำให้ป่าเกิดความเสียหาย หน่าผาดล้ม ดินพัง และในช่วงฤดูแล้ง สภาพอากาศแห้งแล้งทำให้ต้นไม้ล้มตาย และปัญหาที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ มีการจุดไฟเผาป่าเพื่อหาของป่า เพื่อกระตุ้นผักแตงยอด การจุดไฟบนป่าภูตะเกาแล้วไม่ดับหรือการจุดไฟเผาไร่แล้วกันไฟไม่อยู่ทำให้ไฟลามขึ้นป่าภูตะเกา และยังพบการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ไม่ว่าจะเป็นไม้ป่าสงวนหรือไม้อื่น ๆ

3. แนวทางในการบริหารจัดการป่าภูตงตามแนวคิดของ Ostrom

การบริหารจัดการป่าภูตงตามแนวคิดของ Ostrom มีความสอดคล้องกับหลักการจัดการทรัพยากรร่วมของ Elinor Ostrom 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1) สอดคล้องกับหลักการข้อที่ 1 บางส่วน คือ มีการระบุขอบเขตของทรัพยากรป่าภูตงเฉพาะชัดเจน แต่ยังไม่มีการระบุขอบเขตเกี่ยวกับผู้ใช้ ทำให้ผู้ใดก็มีสิทธิใช้ประโยชน์จากป่าภูตง

2) สอดคล้องกับข้อ 3 คือ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผู้ใช้ประโยชน์จากป่าภูตงตามีสิทธิ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจออกกฎ และปรับปรุงกฎกติกาของป่าภูตง ภายใต้การกำกับดูแลและแนะนำจากเจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำท้องที่

3) สอดคล้องกับข้อ 4 คือ มีการกำกับดูแล สอดคล้องจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดชุมเม่ ตำรวจ พระสงฆ์ กำนันผู้ใหญ่บ้าน อปพร. รสทป. และคณะกรรมการป่าชุมชน

4) สอดคล้องกับข้อ 5 คือ การลงโทษเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป กล่าวคือ ถ้าพบว่ามีการทำความผิดครั้งแรกก็จะว่ากล่าวตักเตือน และปรับตามกฎกติกาของป่าชุมชน แต่ถ้าทำความผิดซ้ำซาก ก็จะดำเนินคดีตามกฎหมายป่าไม้

5) สอดคล้องกับข้อ 6 คือ มีกลไกในการจัดการความขัดแย้งที่มีต้นทุนต่ำ และทำได้ง่าย กล่าวคือ การจัดการปัญหาดำเนินการโดยผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น และสมาชิกภายในชุมชนนั่นเอง

6) สอดคล้องกับข้อ 7 คือ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดชุมเม่ สำนักงานป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ ให้สิทธิกับประชาชนได้มีส่วนร่วมในการวางกฎกติกาป่าชุมชน โดยการใช้พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มาเป็นแนวทางในการออกกฎกติกาป่าภูตง

7) สอดคล้องกับข้อ 8 คือ กฎกติกา และการจัดการทรัพยากรเชื่อมโยงกับกฎหมายป่าไม้ เพราะมีการประชุมประชาคมร่วมกันระหว่างสำนักงานป่าไม้จังหวัดชัยภูมิ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดชุมเม่ และประชาชน เพื่อกำหนดกฎกติกาป่าชุมชน และใช้พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มาเป็นแนวทางในการกำหนดกฎกติกาป่าภูตง

อย่างไรก็ดี การบริหารจัดการป่าภูตะเกา ยังไม่สอดคล้องกับหลักการข้อที่ 2 คือ ขาดความสอดคล้องกันระหว่างกติกาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเงื่อนไขทางสังคม และสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการบำรุงรักษาระบบทรัพยากร ซึ่งจะต้องมีความสอดคล้องกันกับต้นทุนต่าง ๆ ที่ลงทุนไปกับประโยชน์ที่สมาชิกจะต้องได้รับด้วย เนื่องจากป่าภูตะเกา ยังไม่มีสมาชิกป่าภูตะเกา และไม่มีบัญชีรายรับรายจ่ายเกี่ยวกับป่าภูตะเกา

ข้อเสนอแนะ

1. กลไกในการบริหารจัดการป่าภูตะเกาในปัจจุบัน ยังขาดงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน ฉะนั้น หน่วยงานของรัฐ และทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงควรจัดสรรงบประมาณ มาใช้ในการบริหารจัดการป่าภูตะเกาอย่างเหมาะสม

2. ควรมีการระบุขอบเขตในการใช้ประโยชน์จากป่าภูตะเกา ของประชาชนส่วนใหญ่ ที่มีพื้นที่ติดเขตป่าภูตะเกา หรือบริเวณใกล้เคียงก็ใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน และโดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ป่าด้วย นอกจากนี้ เนื่องจากยังพบว่า มีกลุ่มบุคคลบางกลุ่มลักลอบตัดไม้และเผาป่าอยู่ ควรบริหารจัดการป่าชุมชนโดยมีเวรยามอยู่เป็นประจำรอบป่าภูตะเกา โดยตั้งเป็นจุดตรวจ เพื่อดูแลสอดส่องดูแลป่าภูตะเกาอย่างสม่ำเสมอ

3. ป่าภูตะเกา ได้ดำเนินการบริหารจัดการป่าภูตะเกา ตรงตามหลักการจัดการทรัพยากรร่วมของ Elinor Ostrom โดยส่วนใหญ่ ซึ่งอาจจะเป็นการบริหารจัดการป่าที่กำลังจะประสบผลสำเร็จ เพราะส่วนใหญ่แล้ว ป่าชุมชนที่บริหารจัดการล้มเหลว มักมีลักษณะสอดคล้องกับหลักการจัดการทรัพยากรร่วมของ Elinor Ostrom เพียง 1 – 2 ข้อเท่านั้น ผลการวิเคราะห์พบว่า การบริหารจัดการป่าภูตะเกายังไม่สอดคล้องกับหลักการข้อที่ 2 ฉะนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายควรกำหนดกติกาให้มีความสอดคล้องกันกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเงื่อนไขทางสังคม และสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการบำรุงรักษาระบบทรัพยากร เพื่อให้ครบตามหลักการจัดการทรัพยากรร่วมของ Elinor Ostrom ครบทุกข้อ และเพื่อให้ป่าภูตะเกา เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธ์, & สันฐิตา กาญจนพันธ์. (2536). *รายงานการวิจัยเรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา 2 ป่าชุมชนภาคเหนือ*.

กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

ชล บุนนาค. (2555). *แนวคิดว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม: ประสบการณ์จากต่างประเทศและแนวคิดในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : คณะทำงานเครือข่ายวิชาการเพื่อการปฏิรูป.

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. (2540). *ทางเลือกในการคุ้มครองระบบนิเวศโดยชุมชน*. ข่าวสารป่ากับชุมชน ปีที่ 4 ฉบับที่ 8. สืบค้น 10 กันยายน 2559, จาก

<https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi5/chumchon/chumn.htm>

สุภาวดี มีสิทธิ์ และคณะ. (2552). *โครงการวิจัยรูปแบบการจัดการป่าอนุรักษ์ของชาวผู้ไทบ้านโนนสูง ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สมหญิง สุนทรวงษ์. (2557). *ป่าชุมชนกับสังคมไทย*. ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย. สืบค้น 21 กันยายน 2559, ได้จาก:

<http://www.recoftc.org/country/thailand/basic>

สำรวม บุญล้น. (2553). *ป่าชุมชนต้นแบบเฉลิมพระเกียรติเมื่อท้องถิ่นขอมีบทบาทกับภาคราชการ*. สืบค้น 21 กันยายน 2559, ได้จาก:

<http://www.komchadluek.net/news/local/72573>

Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243–1248.

doi:10.1126/science.162.3859.1243

Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.